Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.
This project is funded by the European Union.

ORTAK KÜLTÜR MİRASI: TÜRKİYE VE AB ARASINDA KORUMA VE DİYALOG-II (CCH-II) HİBE PROGRAMI
KÜLTÜREL İŞBİRLİĞİ İÇİN ÇOKDİSİPLİNLİ PLATFORMLAR (CO-LAB) PROJESİ

DANIŞMANLAR

JAN BOELEN
MEVCE ÇIRACI

00000000000000000000000000000000

JAN BOELEN

00000000000000000000000000000000

Neden *Camekân* gibi bir proje?

Alternatif tasarım ve sanat eğitimi girişimleri, Bauhaus'tan Black Mountain College'a ve Global Tools'dan Sigma Group'a kadar, mütemadiyen cesur deneylere ve yeni bilgi üretimine alan sağladı. Bu girişimler, sadece tasarım ve sanatın değil, genel olarak eğitim ve öğrenimin de evrilmesine, kendini sorgulamasına ve sınırlarını zorlamasına yardımcı oldu. Yegâne derdi tasarım olmayan bu deneylerin çoğu, yaşamanın ve çalışmanın, kendimizle ve birbirimizle bağ kurmanın alternatif biçimlerinin denenmesine de olanak sağladı. Bu süreç temelli deneysel araştırma sayesinde, tasarımın yeni tezahürleri, anlamları ve çıkarımları su yüzüne çıktı.

Günümüzde tasarım ve medya; istihbarat, güç ve iktidar biçimlerine büründü. Gündelik yaşamın tüm katmanlarına nüfuz ederek, dünyadan ve yaşamın kendisinden daha geniş hale geldi. Tasarım yaygınlaştıkça, disiplinin artık her şeye çözüm sunabileceğini iddia etmesi mümkün değil. Aslında, birçok evrensel küresel sistemin benimsediği, herkese tek beden elbise yaklaşımında, giderek çatlaklar ve istisnalar ortaya çıkıyor. Benzer şekilde -alanın kendisinin ve uygulayıcılarının geleneksel olarak gözden geçirildiği ve iyileştirildiği- tasarım eğitimi, artık uygunluk, uyarlanırlık, erişilebilirlik ve finansmanla ilgili yeni kısıtlamalar ve zorluklar arasında yolunu bulmaya çalışıyor.

Tarihsel olarak zengin bir bağlamda kurulmuş tasarım üzerine bir eleştirel düşünme alanı olarak *Camekân*, tasarım üretiminin ta kendisini, röprodüksiyonunu ve eğitimini sorgulamak için bolca fırsat sunuyor. 2022'de İstanbul Tasarım Bienali bir başkalaşım geçirdi; aslında kendini yeniden icat etti ve şehirde, şehirden ve ötesinde, araştırma, deney ve öğrenme için, üretken ve süreç odaklı bir eğitim ve tasarım platformu haline geldi.

İstanbul Tasarım Bienali'nin yenilikçi girişimlerinden biri olan *Camekân*, geleneksel tasarımın ya da medya atölyesinin, hem zamanını hem de uzamını genişletti: Bir handa, yani üretim ve bilgi alışverişine adanmış geleneksel

bir mekânda düzenlenen; küresel ölçekli hızlanmaya karşı yaratıcı tepkilerin, alternatif bireysel metodolojilerin, tasarım ve eğitim çıktılarının ve biçimlerinin üretimini teşvik eden, bir aylık, esnek bir program şeklinde ortaya çıktı. *Camekân*, yaratıcı üretimi, sürdürülebilir iş birliğini ve sosyal bağlantıyı destekleyen, son derece dinamik bir öğrenme biçimi seti olduğunu kanıtladı.

MEVCE ÇIRACI

Atölyelerin ve konuk tasarımcı/sanatçı programlarının amacı nedir? Bu denli kısıtlı bir zamanda, derinlemesine bir çalışmanın ortaya çıkması mümkün müdür? Programın sonunda hedeflenen sergi neyi temsil edecek? *Camekân* konuk tasarımcı programı için İstanbul Tasarım Bienali ekibiyle yaptığımız ilk görüşmede, bu soruları yanıtlamaya çalışmıştık. Görüldüğü üzere, katılımcıların, bir ay gibi kısa bir süre içinde, gidecekleri şehri gerçekten özümsemelerini ve bu konuda ikna edici bir proje manifestosu hazırlamalarını beklemek gerçekçi olmazdı. Bunun yerine program, katılımcıların hâlihazırda devam eden bireysel projelerinde bir araştırma basamağı olacak; sürecin çıktıları ise, tasarımcı serüvenlerinde birer eskize dönüşecekti. Programın temel ve bana göre en değerli amacı ise, bir ortak çalışma ve tartışma ortamı yaratmak ve heterojen geçmişlere sahip çok disiplinli tasarımcıları birbirlerinin yolculuğuna dahil ederek, uluslararası bağlar kurmaktı. İstanbul Tasarım Bienali bünyesinde yer aldığım bu ikinci program, atölyelerin çapının, göreceli kısa süreleriyle sınırlı olmadığını görmemi sağladı. Ben de kendimi, genişleyen bir topluluğun parçası olduğum için ayrıcalıklı hissediyorum. Her ne kadar başvurular bireysel olarak yapılmış olsa da, üretim alanlarının paylaşılması, mentorların verdikleri açık dersler ve ortak tartışmalara zemin hazırlayan şehir keşfi gezileri sayesinde, kolektif çalışma ve etkileşim, daha ilk günden başladı. Barın Han, hem fiziksel konumu itibarıyla hem de bir ilham kaynağı olarak, konuk tasarımcı programı için mükemmel bir atölye alanı sağladı. Ünlü hat ve grafik sanatçısı Emin Barın'ın hikâyesini torunu Emir'den dinlerken, mekânın bir zamanlar İstanbul'un sanat ve tasarım camiasının haftalık buluşmalarına ev

sahipliği yaptığını, bir sanatçı ve cilt atölyesinin ötesinde bir yer olduğunu öğrenmek, son derece ilham vericiydi. Barın Han'ın, şehrin göbeğinde; eski hanlarında ve sokak pazarlarında, imalat ve ticaret geleneğinin hâlâ sürdürüldüğü tarihi yarımadada yer alışı, şehirde uygulanan yerel el sanatlarının ve teşhir yöntemlerinin gözlemlendiği evrelerde de güçlü bir referans noktası teşkil etti. Bölgenin ruhunu oluşturan günlük yaşam pratikleri, yerel halkın çevreleriyle etkileşimleri ve tüm bunların kamusal alan üzerindeki etkisi, katılımcıların çoğu tarafından layıkıyla algılandı ve çözümlendi.

Clemens ve Jannik, kamusal alanın düzenlenişinden, kentin yerel sakinlerinin ürettiği basit ve genellikle doğaçlama ürünlerden ve teşhir çözümlerinden etkilendiler. Civardaki sokaklardan malzemeler topladılar ve sahaya özgü kendi üretim yöntemlerini geliştirerek, bunları tabure, masa ve bardak altlığı gibi basit gündelik nesnelere dönüştürdüler. Ortaya çıkan ürünleri, bağlamlarından kopuk tasarım objeleri olarak sergilemektense, Barın Han'ın girişinde, sokakta konumladıkları bir çayevi kurgusunun içine yerleştirdiler ve böylelikle sergi ziyaretçilerine, daha mekâna girmeden bir sosyal deneyim yaşattılar. İstanbul'a gelmeden önce ikili olarak çalışmak gibi bir planlarının olmayışı ve bu ikilinin, kolektif çalışma ortamının bir sonucu olarak, organik bir biçimde ortaya çıkışı bilhassa sevindiriciydi; zira katılımcılar arasında gelişebilecek potansiyel bir iş birliği fikri, tam olarak programın amaçlarından biriydi. Hanieh'nin, bayat ekmeklere odaklanan sokak müdahalesi, kamusal alanlardan aşina olduğumuz atık ekmek yığınlarıyla, ekmeğin geleneksel olarak kutsal kabul edilişi arasındaki çelişkiyi, seyirci için unutulmaz bir performans ve deneyime dönüştürdü. Başlangıçta herhangi bir kuralla önceden belirlenmemiş olan sergi kurgusu, şehir genelinde yapılan yürüyüşlerin doğasını yansıtan, dışarıyı içeriye bağlayan çok katmanlı izlenimlerle dolu bir tura dönüştü. Sokaklara taşan çalışmaların yanı sıra bazı katılımcılar, şehir izlenimlerini iç mekânlara taşıdılar. Kathi, İstanbul'un çok katmanlı kentsel manzarasını, el yapımı renkler ve kaydedilmiş sesler içeren duyusal bir deneyim olarak, ana mekânın içine getirdi. Kişisel çalışmalarında tarihi yapılarla ilgili anlatılara sıklıkla atıfta

bulunan Elif, arşivine Doğan Apartmanı'nın hikâyesini de ekledi. Spekülatif bir anlatım ve buluntu sesler aracılığıyla, girişi halka kapalı olan bu merak uyandırıcı yapının hikâyelerini, Barın Han'ın derinliklerinde keşfedilmeyi bekleyen bir odaya taşıdı.

Katılımcıların, İstanbul'a gelmeden evvel ayrıntılandırdıkları proje tanımlarının, şehrin ve iş birliğine dayalı çalışma ortamının etkisiyle geçirdiği evrim ve dönüşüm de görülmeye değerdi. İstanbul'un sakin ve dingin mekânlarını keşfetmeyi hedefleyen Pia, kısa süre içinde bu 14 milyonluk kaotik şehirde, gerçek anlamda dingin bir mekânın olamayacağı sonucuna vardı. Bununla birlikte, iç huzurun, tek başınayken değil, daha ziyade, bir çay molası gibi grupça paylaşılan anlarda bulunabileceğini düşündü. Kentin gerilimini sadece kalabalıkla değil, coğrafi yapısı itibarıyla bir deprem bölgesi olmasıyla da ilişkilendirerek, huzur ve gerilim arasındaki bağı, titreyen çay bardaklarından oluşan bir yerleştirmeye dönüştürdü. Programın ilk günlerinin ve ortak tartışma oturumlarının ardından Yılmaz, anlatmak istediği hikâyeyi program ve kolektif çalışmaya dair deneyimi üzerine inşa ederek, dokuma aracılığıyla tasarlamaya ve tüm katılımcıları kelimenin gerçek anlamıyla, işinin bir parçası haline getirmeye karar verdi. Katılımcılara ait kazakları ve diğer kıyafetleri söküp, dokuduğu sanat eserinin ana malzemesi olarak kullandığı iplere dönüştürerek, dokumanın nasıl doğaçlama bir ifade aracı olabileceğini gösterdi. Maddesellik ve sosyal deneyimlere odaklanan çoğu katılımcının aksine Kusay, entropiden yoksun ve kendi gerçeğini inşa eden alternatif bir siber dünya önerdi. Tıpkı program boyunca dönen grup tartışmalarında yaptığı öneriler gibi, çalışmasıyla da maddi dünyaya ve bildiğimiz gerçekliğe meydan okudu ve nihayetinde izleyiciyi, Barın Han'ın bodrum katında alternatif bir siber gerçeklikle buluşturdu.

Genel olarak, katılımcıların gözünden şehri tekrar ve birlikte keşfetmekten, bir kısmı önceden tanıdığım, bir kısmı yeni tanıştığım tüm mentorlarla birlikte çalışmaktan ve İstanbul Tasarım Bienali'nin giderek genişleyen ağının bir kez daha parçası olmaktan büyük keyif aldım. *Camekân* programı sayesinde keşfetmekten özellikle haz aldığım Barın Han'a

geri döneceğime eminim. Bir sonraki ziyaretimde, ilk günden itibaren alana yerleşen, sanki hep orada, binanın girişindeki ofistelermiş gibi tüm programın pürüzsüzce akıp gitmesini sağlayan ve projede yer alan herkesi karşılayıp onlara yol gösteren İstanbul Tasarım Bienali ekibini görmemek biraz tuhaf olacak doğrusu.